

Wójcik, Zbigniew

Dwie sesje naukowe poświęcone Stanisławowi Małkowskiemu

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 18/3, 629-631

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

do samokształcenia, podkreślanie roli gminy miejskiej w organizowaniu harmonijnego (opartego na normach moralnych) współżycia obywateli, kształtującą się solidarność społeczną w ramach już nie stanów lecz zawodów.

Z danych biograficznych warto w tym miejscu odnotować fakt, że Znaniecki myślał po wojnie o powrocie na stałe do Polski. Wyrazem uznania dla osiągnięć tego wybitnego uczonego było, poprzedzające sesję, odsłonięcie tablicy upamiętniającej pracę Znanieckiego na Uniwersytecie Poznańskim.

Nie wygłoszone zostały, niestety, dwa zapowiedziane w programie referaty: prof. J. Szczepańskiego (*Znanieckiego koncepcja współczynnika humanistycznego*) i prof. T. Szczurkiewicza (*Zagadnienie przyczynowości w teorii Znanieckiego*), którzy z powodu choroby nie mogli wziąć udziału w sesji.

Maria Władyka

DWIE SESJE NAUKOWE POŚWIĘCONE STANISŁAWOWI MAŁKOWSKIEMU

W dniu 22 grudnia 1972 r. minęła 10 rocznica zgonu wybitnego geologa, petrografa i mineraloga Stanisława Małkowskiego (1888—1962). Położył on duże zasługi w zakresie nauk o Ziemi, zwłaszcza w badaniach skał wulkanicznych. Jako profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (od 1934 r.) wychował wielu uczniów, zorganizował Towarzystwo Muzeum Ziemi (1931 r.), z którego wywodzi się Muzeum Ziemi Polskiej Akademii Nauk, a także stworzył podwaliny organizacyjne systematycznych studiów w zakresie historii geologii w Polsce.

Dla uczczenia pamięci wybitnego uczonego zorganizowano w Warszawie i Krakowie dwie sesje naukowe. Pierwsza z nich odbyła się w dniu 29 grudnia 1972 r. w gmachu Muzeum Ziemi PAN, druga 26 lutego 1973 r. w Instytucie Nauk Geologicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Sesję warszawską zorganizowali współpracownicy, przyjaciele i wychowankowie Małkowskiego. Komitet Organizacyjny, pod kierownictwem prof. A. Łaszkieвича, zaprosił do udziału w sesji wszystkich, którzy kontaktowali się z Małkowskim na różnych polach jego działalności naukowej i społecznej. Dzięki temu program jej był bardzo bogaty i różnorodny. Zorganizowano także okolicznościową wystawę, złożoną ze zbiorów rodziny uczonego i Muzeum Ziemi.

Prof. Łaszkiewicz w obszernym wprowadzeniu podkreślił zasługi naukowe Małkowskiego, w zakresie badań petrograficznych, ochrony przyrody i historii nauki. Wspomniał także o zorganizowaniu przez niego Towarzystwa Muzeum Ziemi i Polskiego Towarzystwa Miłośników Nauk o Ziemi (1956 r.), wreszcie podkreślił, że współpracownicy Małkowskiego (A. Łaszkiewicz, I. Kardymowicz, W. Narębski, K. Jakubowski i Z. Wójcik) wydali, bądź przygotowali do druku, większość prac pozostałych po Małkowskim.

Bardzo istotne znaczenie miały — nadesłane z Krakowa — dwa opracowania S. Gostyńskiej. W opracowaniach tych, odczytanych na sesji, autorka scharakteryzowała poglądy filozoficzne Małkowskiego. Podkreśliła jego filozoficzne zainteresowania przyrodą w nawiązaniu do szeroko pojętego krajoznawstwa. Zainteresowania te doprowadziły Małkowskiego do pracy naukowej.

Wystąpienie prof. Łaszkiewicza poszerzone zostało wypowiedziami Z. Wójcika i K. Jakubowskiego. Pierwszy z nich, na tle rozwoju badań nad historią geologii w Polsce, omówił osiągnięcia w tym zakresie Małkowskiego. Znalazły one wyraz głównie w organizacji Pracowni Historii Geologii w Muzeum Ziemi. Tu właśnie

powstały pierwsze wystawy i opracowania, które zapoczątkowały prace prowadzone obecnie przez Zespół Historii Geologii Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN.

K. Jakubowski szerzej omówił trwałe wartości dorobku naukowego Małkowskiego w zakresie ochrony przyrody, podkreślając, że włączył on do programu Muzeum Ziemi opiekę nad obiektami przyrodniczymi o szczególnej wartości. Roztoczeniu opieki nad pomnikami przyrody służyć miało zorganizowane przez Małkowskiego Polskie Towarzystwo Miłośników Nauk o Ziemi.

W dalszym ciągu uczniowie Małkowskiego z Wilna, I. Kardymowicz i A. Daszkiewicz, omówili rolę uczonego w organizowaniu wileńskiej grupy badań osadów czwartorzędowych. Małkowski zdołał wykształcić sporą grupę pracowników nauki, z których 5 zostało już profesorami. Przyciągał on do współpracy asystentów z innych katedr (np. chemii i meteorologii), którzy brali udział w badaniach skał na Wileńszczyźnie i Wołyniu (podkreślali to w swoich wystąpieniach J. Dobrowolski i W. Okołowicz). Był także świetnym kierownikiem swoich współpracowników w Muzeum Ziemi, opiekującym się ich pracami w laboratorium i w terenie (wystąpienia Z. Gumowskiej i D. Chodkowskiej). Zarażał on swoich współpracowników ideą wystawiennictwa geologicznego, czego przykładem może być utworzona przez J. Wojciechowskiego kolekcja minerałów w Uniwersytecie Łódzkim (wypowiedź M. Tarnowskiej). Zainteresowania swoje procesami twórczości naukowej przekazywał innym za pośrednictwem „Poradnika dla Samouków”, a także w czasie zebrań naukowych (m.in. w Państwowym Instytucie Geologicznym), przyczyniając się do rozwoju petrografii osadów czwartorzędowych. Nowatorskość jego prac z okresu międzywojennego oceniono dopiero w ostatnich latach (wypowiedź E. Rühlego).

Odmienny charakter miało wystąpienie H. Duczmal-Pacowskiej, która nawiązując do naukowawczych zainteresowań Małkowskiego, zwróciła uwagę na niedoceniającie działalności młodszych pracowników naukowych i wypływające z tego konsekwencje dla badań nad historią nauki.

W czasie sesji podkreślono konieczność bardziej trwałego uczenia pamięci Stanisława Małkowskiego (wypowiedź J. Dobrowolskiego). Bez wątplenia dorobek naukowy Małkowskiego, jak i jego szeroka działalność społeczna i organizacyjna, powinny stać się tematem zarówno wystawy naukowej, jak i specjalnego wydawnictwa, przeznaczonego dla szerszego grona odbiorców.

Sesji krakowskiej patronowało Polskie Towarzystwo Geologiczne, Polskie Towarzystwo Mineralogiczne i Zespół Historii Geologii Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Inicjatorem jej zorganizowania był doc. W. Narębski, który także urządził poświęconą Małkowskiemu okolicznościową wystawę, wykorzystując w niej oprócz zbiorów rodzinnych (przyniezionych z Warszawy przez Z. Małkowskiego) także zbiory S. Czarnieckiego.

Na sesji, prowadzonej przez prof. K. Maślankiewicza, przedstawiono cztery referaty: W. Narębski — *Zagajenie i krótkie omówienie działalności prof. Małkowskiego w zakresie nauk mineralogiczno-petrograficznych*; S. Czarniecki — *Działalność prof. Małkowskiego na polu organizacji badań nad historią nauk geologicznych*; A. Gaweł — *Nowoczesne poglądy w pracach petrograficznych Stanisława Małkowskiego*; K. Maślankiewicz — *Działalność Stanisława Małkowskiego na polu ochrony przyrody*. Materiały z sesji krakowskiej publikowane będą we „Wszechświecie”, dlatego zasygnalizujemy tylko niektóre poruszane przez referentów problemy.

Jak to podkreślił W. Narębski, Stanisław Małkowski wyniósł bardzo gruntowną wiedzę z Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie był uczniem J. Morozewicza. Podczas studiów opublikował swe pierwsze prace o wydmach Niżu Polskiego, o skałach z Kameczatki (zbiory Morozewicza) oraz o andezytach z Pienin. Później (w okresie międzywojennym i po ostatniej wojnie) badania swe rozszerzył na zagadnienia pe-

trografii skał krystalicznych, wylewnych i osadowych w Karpatach, Górach Świętokrzyskich, na Wołyniu i Wileńszczyźnie, a także na Dolnym Śląsku.

Niektóre zagadnienia poruszone w referacie W. Narębskiego rozwinął szerzej A. Gaweł. Podkreślił on nadto, że na pozór marginesowe opracowania Małkowskiego (np. o krzepnięciu wody w krioforze), wymagają kontynuacji, gdyż mają duże znaczenie zarówno ogólnopoznawcze jak i praktyczne. Wielką wagę posiadają (i także wymagają kontynuacji) jego studia petrologiczne, m.in. nad zagadnieniem sializacji simy i w ogóle sializacji magmy.

K. Maślankiewicz wskazał na nowatorskość koncepcji Małkowskiego w dziedzinie ochrony przyrody. Referent podkreślił (cytuując fragment artykułu Małkowskiego zamieszczonego w „Przeglądzie Geologicznym” z 1960 r.), że twórca Towarzystwa Muzeum Ziemi wyprzedził sformułowania znanego raportu U Thanta na temat konieczności ochrony naturalnego środowiska człowieka.

Referat S. Czarnieckiego zawierał szereg problemów naukoznawczych. W małym stopniu nawiązywały one do prac prowadzonych w tym kierunku przez Małkowskiego, wywołały jednak żywą dyskusję, której oddźwięku należy się spodziewać na łamach czasopism specjalistycznych.

Sesje poświęcone zmarłym pracownikom nauki są niekiedy dla referentów okazją upomnienia się o pochwałę własnych zasług naukowych, bądź publicznego wypowiedzenia sądu o działalności osób, których poglądów naukowych się nie podziela. Tak było również w przypadku omówionych zebrań. Trwały dorobek naukowy Małkowskiego stanowił jednak dla zebranych na posiedzeniach istotny materiał do twórczej refleksji.

Zbigniew Wójcik